

Rapport for prosjektet Spillebok for Sálbmagirji og Sálbmagirji II

Innhold

Rapport for prosjektet Spillebok for Sálbmagirji og Sálbmagirji II	1
1. Innledning.....	2
2. Den samiske salmesangen.....	2
3. Komiteens arbeid	3
3.1. Prinsipper	4
3.2. Notasjon	4
3.2.1. Moderne notasjon.....	4
3.2.2. Kvadratnotasjon	5
3.3. Spillesatser.....	6
4. Status.....	7
5. Synlighet og mediedekning	8

1. Innledning

Innholdet i denne rapporten bygger på prosjektplanen til Koralbok for *Sálbmagirji* og *Sálbmagirji II*, behandlet av Samisk kirkeråd i sak SKR 35/17 og svarer på søknad 308120 til Norsk kulturråd.

Da *Sálbmagirji II* ble utgitt i 2005 uttrykte Samisk kirkeråd bekymring for at man ved å utvikle ei ordinær koralbok, vil stoppe utviklingen av den levende tradisjonen. En nedskrevet melodi blir fort faset, og en melodi med tilhørende sats blir sementert og vil forflates av å måtte forholde seg til tangentinstrumenters begrensninger. Derfor ble det heller ikke laget koralbok i sammenheng med utgivelsen av SGII.

I Strategiplan for samisk kirkeliv vedtatt av Kirkemøtet i 2011 var det en forutsetning at det skulle utarbeides koralbok til de nordsamiske salmebøkene *Sálbmagirji* (SG)(360 salmer) og *Sálbmagirji II* (SGII)(411 salmer). Det var videre et mål at koralboken skal ivareta den tradisjonelle salmesangen. Samisk kirkeråd startet med å søke om midler til prosjektet høsten 2016. Etter at finansiering var på plass i første halvår av 2017, gikk man i gang med å ansette prosjektleder. Prosjektleder startet i jobben i midten av september 2018.

Samisk kirkeråd har i sak SKR 35/17 oppnevnt en komité som skal utvikle en slik koralbok. Koralbokkomiteen hadde sitt første møte i januar 2018. Hittil har komiteen hatt 10 ordinære møter i tillegg til flere arbeidsmøter. Det er planlagt 12 komitémøter til sammen.

Et av komiteens medlemmer, Thröstur Eiriksson, har valgt å tre ut av komiteen, og er fra august 2018 et konsultativt medlem. For å dekke opp kunnskapsfeltet til Thröstur, er Håvard Skaadel, kantor i Skjervøy, hentet inn. Komiteen består nå av Petra Bjørkhaug, Bjørn Andor Drage, Kristian Paulsen og Håvard Skaadel. Johan Mahtte Skum jobber som prosjektkoordinator, men er også medlem i komiteen.

I forberedelsene til dette prosjektet og i begynnelsen av prosjektperioden ble *Koralbok* brukt for å beskrive hva dette prosjektet skulle munne ut i. Det ble etter hvert klart at det ikke er riktig å kalle denne boka for *Koralbok*. Komiteens begrunnelse er at koralbøker, slik vi kjenner dem i dag er for streng i formen og vil ikke kunne oppfylle kravene om å fremsette den særegne estetikken i samisk salmesang (se også kapittel 2). Komiteen har diskutert flere muligheter og mener at *Spillebok* er mer dekkende, da boka har satser som ikke er typiske koraler. Dette beskrives nærmere i kapittelet om spillesatser. Da denne spilleboka skal være et tillegg til de nordsamiske salmebøkene skal boka ha tittel på nordsamisk. Foreløpig tittel er *Sálbmagirji nuohhtagirji*, oversatt til norsk blir det salmebokens melodibok.

2. Den samiske salmesangen

Estetikken som bærer den nordsamiske salmeidentiteten, er preget av enkelhet. Det vil si at tempo er underordnet. Uten ledsagende instrumenter strekkes halvtonene slik det er naturlig for stemmen. Glissandi og antesipasjoner er normen og forsingerer er utbredt. Det

fokuseres heller ikke på taktart i samme grad som i vestlig musikk. Man synger slik det er naturlig for pusten.

De melodier som er blitt til i de samiske områdene er grunntonepreget og med lite bruk av ters. Mange av de tyske koralene som fulgte med kirken er blitt sterkt omformet i den samiske folkesangen gjennom alder tids bruk.

3. Komiteens arbeid

Spillebokkomiteen har siden sitt første møte arbeidet med et tydelig mandat fra Samisk kirkeråd. Dette er blant annet uttrykt slik:

- Med bakgrunn i den særegne estetikken i nordsamisk salmesang: å utarbeide manus til, samt få utgitt trykket koralbok/spillebok.
- Det er behov for å utvikle satstyper som ivaretar den særegne estetikken som finnes i den samiske salmesangen. Salmene har vært utøvd uten bruk av instrumenter og er sterkt preget av joik.
- Minimumet er at det lages en sats til hver melodi, men hovedmålet er å tilrettelegge for at salmesangen ivaretas og fremelskes.
- Boka skal inneholde en omtale/beskrivelse av særtrekk ved den nordsamiske salmesangen.
- Det er vesentlig å ta seg god tid. Det er viktig at tidsfristene ikke blir så korte at det ikke er tid til avklaring av viktige prinsipper.

I prosjektbeskrivelsen står det også:

Salmesangteknikken og kulturen rundt den er marginalt beskrevet i forskning. Denne sangteknikken har utviklet seg helt fram til i dag og praktiseres fortsatt i en levende tradisjon med muntlig overlevering.

Komiteen har engasjert et av medlemmene til å undersøke og finne eventuelle beskrivelser av samisk salmesang i nyere historisk litteratur. Dette skal være en del av forordet i spilleboka. Forordet skal ha en innføring i samisk salmesangstradisjon, hvordan den har vært, men også hvordan den er i dag.

3.1. Prinsipper

Spillebokkomiteen brukte de første komitémøtene primært til å diskutere prinsipper for arbeid med spilleboka, notasjonsprinsipper, prinsipper for valg av spillesatser, sjanger, ønsker om utforming, m.m. Dette har gitt et solid grunnlag for de ulike arbeidsgruppene og for administrasjonen. Da har arbeidsgruppene og administrasjonen kunnet ta beslutninger på grunnlag av prinsippene, uten at hele komiteen må samles.

Spillebokkomiteen har ved hvert møte hatt *samisk tonefølelse* som egen sak. Der har vi lyttet til, diskutert og analysert eksempler av samisk salmesang fra mange steder i det nordsamiske området.

3.2. Notasjon

Tidligere transkripsjoner av den samiske salmesangen er vurdert, både gjennom den lulesamiske koralboka *Nuohttagirjje* fra 2006, *Noen salmer fra Nord* fra 2010, Koralboka til *Salmer 1997*, den nordsamiske *Korálagirji* i Finland, fra 1993, prøveutgaven av *Sámi Sálbmagirji* i Sverige, eldre koralbøker fra Norge, Sverige og Finland, notesamlingen etter Inger Seierstad, i tillegg andre "løse ark".

Nye transkripsjoner er bestilt fra Ole Johan Monsen før komiteen startet sitt arbeid. Disse er fortløpende tatt med i komiteens arbeid.

Ulike notasjonsmåter er diskutert og vurdert med bakgrunn i de forskjellige notasjoners muligheter når det gjelder å gjengi antesipasjoner og glissandi, inegale tempi og taktarter, naturlig pust, forsiringer og skalaer som ikke forholder seg til tempererte halvtoner:

3.2.1. Moderne notasjon

De transkripsjonene komiteen har arbeidet med de tre første møtene har utelukkende brukt moderne notasjon. Forprosjektets konsultasjon problematiserte noen av disse og pekte særlig på hvordan antesipasjoner og forsiringer blir vanskelig å notere. Enten man foregriper neste note med en triolpunktering eller åttedelspunktering, oppnår man et notebilde som avviker en del fra den legato som salmesangen innebærer. Notene blir overlesset med informasjon som ikke kan tolkes korrekt uten å ha hørt salmesangtradisjonen før. Det er mer sannsynlig at et slikt notebilde blir oppfattet ukorrekt enn korrekt.

Transkripsjonene vi mottok fra Ole Johan Monsen under arbeidet bekreftet dette. Komiteens medlemmer som ikke hadde hørt lydopptaket transkripsjonen baserte seg på, fikk problemer med å forstå hva de leste. Etter å ha hørt opptaket var det likevel vanskelig å foreslå noen forbedringer i transkripsjonen. Det er selve notasjonsformen som er for statisk.

3.2.2. Kvadratnotasjon

I møtet i august 2018 vedtok komiteen å be Henrik Ødegård om å notere ned noen melodier etter kvadratnotasjonssystemet utviklet ved Solesmes klosteret i Frankrike. Systemet er mest brukt til å notere det vi kjenner som gregoriansk sang.

Notasjonssystemet er utviklet utelukkende for unison sang og er derfor verdt å utforske som system for bruk i den tradisjonelle samiske kirkemusikken. Likhetstrekkene mellom disse kirkelige sangtradisjonene er påfallende:

- Unison sang, a cappella
- Ingen taktart/taktart er underordnet
- Relativ tonehøyde for "messetone". Forsanger bestemmer tonehøyde.
- Det skilles på kort og lang pust, uten å si hvor lange eller korte disse er
- Utvidede skalatyper
- Melismer, forsiringer og antesipasjoner
- Samme salmetone kan synges både rytmisk egalt og inegalt avhengig av bygd, forsanger, salmetekst etc. De noteres likevel likt.
- Ro og meditasjon

Notesystemet er kjent blant kantorer i hele verden, også de norske. Det er egne skoler med større faglige debatter og studier for hvordan en evt. orgelledsagelse skal gjøres. Mye av dette er direkte overførbart til hvordan komiteen har debattert satsteknikk for den samiske salmesangen.

I april 2019 mottok spillebokkomiteen 5 melodier som er transkribert til firelinjers kvadratnotasjon av Henrik Ødegård. Han hadde også laget sats til den ene, samt gitt to forslag til hvordan melodien kunne noteres. Det ene forslaget tilsvarer det som brukes i Norsk Koralbok 2013 bind 3 for de gregorianske melodiene. Det andre er firelinjers kvadratnotasjon.

Det visuelle inntrykket av transkripsjonene evnet å gjenskape flere trekk ved den nordsamiske salmesangen, som vanskelig lar seg gjenskape i moderne notasjon.

En rekke detaljer og problemstillinger ble diskutert, blant annet muligheten for å overføre kvadratnotasjonen til et ordinært femlinje-system med g-nøkkel. Dette for å øke tilgjengeligheten for de organister som bare har lært moderne notasjon.

I forbindelse med Bodø internasjonale orgelfestival arrangerte spillebokkomiteen en konsultasjon med bakgrunn i notematerialet fra Ødegård. Til stede var blant annet Prof. Em. Trond Kverno, Harald Herresthal, Ingjerd Grøm, Irina Girunyan, kirkemusikkstudenter fra Norges musikkhøgskole (NMH) og UiT, m.fl. Konsultasjonen ga flere innspill på materialet.

Konsultasjonen i Bodø avdekket at det er nødvendig å få laget en database med lydfiler for at den tradisjonelle salmesangen skal representeres på best mulig måte. Kun notasjon av

melodiene gir ikke riktig nok eller nøyaktig nok bilde av hvordan denne salmesangen skal være. Dessverre finnes det ikke finansiering til å drifte en slik database.

Prosjektet har hatt *Bruk av kvadratnotasjon i arbeid med spillebok for Sálbmagirji og Sálbmagirji II* ute på høring i 2019. Høringen viste at Kvadratnotasjon ville være en for lite tilgjengelig for mange kirkemusikere. Komiteen har tatt dette til etterretning og valgt å gå bort fra ideen om å bruke kvadratnotasjon, og heller bruke femlinjers notasjon uten notehalser. Det vil være lettere å lese for organister som skal vikariere eller har kort forberedelsestid.

Andre notasjonsformer er også diskutert:

- Utvidet moderne notasjon,
- grafisk notasjon,
- grafisk notasjon basert på moderne notasjon,
- eldre notasjonsformer som kvadratnotasjon og neumer,
- kvadratnotasjon på firelinjers system,
- kvadratnotasjon på femlinjers system med G-nøkkel.

Komiteen har vedtatt at en del satser må ha en egen notelinje i tillegg til sats, der melodien er notert så nøyaktig som mulig.

3.3. Spillesatser

Spilleboka skal inneholde egnet sats til alle melodier i de to salmebøkene [...]
(prosjektbeskrivelsen s. 3)

Da arbeidet med innsamling av -og notasjon av salmemelodier tok lenger tid enn forutsett, ble bestilling av spillesatser forsinket. Planen var at de skulle bestilles allerede i 2019, men ble utsatt til medio 2020. Dermed fikk ikke prosjektet brukt like mye midler som planlagt i 2019. Mye av det ble også forskjøvet til 2021.

Samisk kirkeråd har bestilt satser fra minst 15 satskomponister. I bestillingen til satskomponistene står det blant annet at spillesatsene skal:

«[...] tjene den enkelte melodi og fremelske den særegne estetikken i samisk salmesang [...] Spilleatsen skal være preget av enkelhet; den skal ikke ha for mange utspring og melodien skal ikke overharmoniseres. Det bør etterstrebes langsommere harmonisk puls i spillesatsene enn i typisk koralaktige melodier.»

Ved gjennomgang av bidragene kom spillebokkomiteen over nye problemstillinger. De aller fleste satskomponistene har levert bidrag som er tilfredsstillende og er godkjent av spillebokkomiteen. Likevel måtte komiteen stoppe litt opp og gjennomgå sine prinsippvedtak. Noen av bidragene er innenfor tradisjonell firestemmig koralats, mens noen bidrag gikk langt utenfor det som kjennetegner en koralats, både i harmonikk, stemmeføring og klang. Dette gjorde at komiteen måtte stille seg spørsmålet om komiteen

gikk langt nok i sitt for å oppfylle kriteriene i prosjektbeskrivelsen, ved å bestille satser som er for nært opp til tradisjonell firestemmig sats.

Mange av de nye spillesatsene var på høring vinteren 2021. Av høringssvarene kommer det blant annet frem at mange av spillesatsene ikke slår i hjel den samiske salmesangen, men vil heller ikke fremelske den. Dette viser hvor utfordrende det er å lage en spillebok som dette, slik vi allerede forutså da prosjektplanen ble utformet. Samisk kirkeråd mener likevel at nybrottsarbeidet i dette prosjektet og denne spilleboka vil ha stor verdi for det samiske samfunnet. Det viser også at det er viktig å utvikle nye metoder for å bevare og fremelske den særegne samiske salmesangtradisjonen.

4. Status

Spillebokkomiteen har i sitt arbeid kommet over problemstillinger som har tatt mye tid å løse og finne løsninger på. Komiteen har ønsket å gjøre et så godt og grundig arbeid som mulig og at resultatet skal bli så bra at det skal tjene den samiske salmesangen og komme samiske menigheter til gode. Dette grundige arbeidet har den bivirkningen at prosjektet er veldig forsinket i forhold til fremdriftsplanen. Deler av prosjektet holder tidsplanen, mens andre deler av prosjektet er forsinket. Arbeidet med notering av melodiene har tatt mest tid.

Som de fleste andre aktiviteter og prosjekter har også dette prosjektet blitt forsinket pga. Covid-19-pandemien som rammet hele verden i 2020. Prosjektet var noe forsinket før pandemien kom, men ble ytterligere forsinket og er med det ca. halvannet år forsinket. Derfor er prosjektet ikke ferdigstilt når denne rapporten skrives.

I prosjektplanen var det lagt opp til at det skulle gjøres avtale med et forlag tidlig i prosjektet, slik at det var mulig å ha grundig arbeidsprosess rundt utforming av manus m.m. Det ble etter hvert uklart hvorvidt Samisk kirkeråd kunne sende ut dette arbeidet på offentlig anbud, da Den norske kirke har avtale med Eide forlag om Gudstjenestereformen, Norsk koralbok osv. Arbeidet med å avklare dette har tatt veldig lang tid, av grunner som er utenfor Samisk kirkeråds kontroll. Dette har samtidig forsinket prosjektet vesentlig. Saken er nå avklart og Samisk kirkeråd har lagt ut spilleboka på anbud i februar 2021. Tilbudsfristen var 26. mars 2021.

Da prosjektet har utviklet seg slik det har gjort vil det vanskelig la seg gjøre å trykke koralboka innenfor den forespeilede prosjektperioden (2017-2020). Hele prosjektet, og spesielt arbeidet med å utvikle manus til spilleboka er for stort og omfattende til at det er praktisk gjennomførbart i prosjektperioden, uten å gå på bekostning av kvalitet. Det som er gjort i dette prosjektet er nybrottsarbeid og er aldri blitt gjort tidligere. Derfor har komiteen ønsket å prioritere kvalitet fremfor å bli fortrest mulig ferdig.

De økonomiske rammene som har ligget til grunn har ikke vært tilstrekkelig for å drive prosjektet fremover etter de planer som er lagt. Det har vært utfordrende å få utført alle oppgavene som er nødvendige da prosjektet kun har ansatt et halvt årsverk. Det hadde vært

behov for minst et årsverk til i dette prosjektet. Samisk kirkeråds sekretariat har gjort flere tiltak for at prosjektet skal fortsette det viktige arbeidet. Det ble blant annet besluttet å endre organiseringen -og strukturen i komiteen. Endringen går ut på at det ikke er nødvendig med en utpekt leder i komiteen, men at komiteen i sin helhet fungerer som en faglig ressurs for sekretariatet. Komiteens medlemmer har dermed i større grad blitt aktivisert og tillagt flere arbeidsoppgaver enn å bare drøfte prinsipper og gjøre vedtak. Komiteen har vært innforstått med dette og er enig i beslutningen. Det har også blitt lagt opp til flere arbeidsmøter, der ikke hele komiteen har vært til stede, men at komitémedlemmer kunne jobbe i mindre grupper, med arbeid som ikke krever vedtak fra hele komiteen.

Selv om prosjektets ulike faser ikke kunne ferdigstilles etter tidsplanen har prosjektet likevel gått videre. Komiteen har for eksempel arbeidet seg gjennom fase 2 og 3 av prosjektet parallelt med fase 1. Fase 3 er den delen av prosjektet med flest salmenummer, men er likevel den delen av prosjektet som antas å ta kortest tid.

For å balansere forholdet mellom grundig arbeid og tidsbruk har prosjektledelsen gjort noen prioriteringer. Komiteen har gjort vedtak om at flere melodivarianter med tilhørende sats er å foretrekke fremfor alternativ koralsats eller gjennomkomponerte koralsatser. Prosjektet har også tatt i bruk sosiale medier for å komme i kontakt med personer som kan ha kunnskap som prosjektet kan høste av. Facebook-gruppen *Sálmma ja lávlagat* er et eksempel, der folk legger ut opptak av salmesang, både individuell salmesang og kollektiv salmesang.

Siden prosjektet ikke har fått tilstrekkelig finansiering etter finansieringssøknader har det hatt noen konsekvenser for prosjektet. Noe av det er allerede nevnt. Samisk kirkeråd har også vært nødt til å forlenge prosjektperioden for å klare å budsjettere nok egenkapital i prosjektet. Konsekvenser for prosjektet som helhet er at det da ikke er mulig å lage noen form for salmedatabase med tilgjengelige lydfiler, der man kan høre tradisjonell samisk salmesang. Forsinkelsene har også bidratt til at prosjektet ikke har hatt kostnader de første årene av prosjektperioden. De fleste kostnader er blitt skjøvet til 2020 og de fleste kostnadene ventes å komme i 2021.

Planen nå fremover er at det gjøres en avtale om trykking av spilleboken med et forlag innen 26.4.2021. Manuset skal etter planen oversendes forlaget 1. oktober 2021. Deretter vil det gå noe tid til kvalitetssikring av trykksak og trykking. Vi regner med at boken vil bli trykket i løpet av 2022.

5. Synlighet og mediedekning

Deler av prosjektets arbeid er blitt synliggjort i form av fagartikler, iblant annet tidsskriftet Norsk kirkemusikk nr. 6 2019. Det er planlagt flere fagartikler om arbeidet i dette prosjektet, i forbindelse med lansering av spilleboka.

Prosjektets leder og prosjektkoordinator var i oktober 2019 på Norsk salmefestival med et foredrag om prosjektet. Foredraget og prosjektet som helhet ble deretter omtalt i et dobbelsideoppslag i avisa Vårt Land (16. oktober 2019). Prosjektet hadde i utgangspunktet ingen internasjonal dimensjon, men har etter hvert fått det, med blant annet at Nordisk kirkemusikkråd har foreslått et foredrag om dette prosjektet som Norges bidrag i Nordisk kirkemusikksymposium i 2020 (utsatt til 2021).

Da mange av komiteens medlemmer og satskomponistene har direkte tilknytning til utdanningsinstitusjoner og fagkretser på kirkemusikkfeltet har prosjektet skapt stor gjenklang i kirkemusikk-Norge. Professorene har undervist om deler av arbeidet og domkantorer har tatt kunnskapen med i sitt arbeid.